ЈҮКСӘЛИШ ВӘ ГАЛИБИЈЈӘТ ИЛЛӘРИ

Мирварид ДИЛБАЗИ

Илләри вараглајырам, гадын азадлыгы уғрунда дөјүш вә мүбаризә илләрини... «Шәрг гадыны» мәҹмуәсинин илк сәһифәләрини ачанларын нәзәрләри, башындан гара чадрасы сүрүшмүш, зәнҹирләри парчаланан әлләрини күнәшә—ишыглы сәмаја узатмыш бир гадын сурәтинә дикилир. Гаранлыгдан күнәшә, әсарәтдән азадлыға чыхмыш Шәрг гадынына... Бүтүн дүнја гадынларынын ҹәмијјәтдә вә аиләдә ихтијары мәһдуд олмуша, Шәргдә бу әсарәтин һәдди-һүдуду көрүнмәмишдир. Әср-әср ганунлар, һөкмләр, һөкмдарлар, динләр, әгидәләр, адәтләр, гадын әсарәтинин гара китабына: «савадсызлыг», «һүгугсузлуг» «чохарвадлылыг» кими шәрәфсиз сәһифәләр јазмышдыр. «Шәрг гадыны» мәҹмуәси мәһз бунлара гаршы мүбаризә апармышдыр. Буна көрәдир ки, мәҹмуә илк нәшр олунаркән онун үнванына Теһрандан, Истамбулдан, Тәбриздән, Гәзвиндән, Дағыстандан, Казандан, Крымдан, Түркмәнистандан вә башга јерләрдән мәктублар кәлирди. Мәҹмуәнин Һиндистанда, Әфганыстанда, Иранда, Түркијәдә охуҹулары варды. Бу мәҹмуә бүтүн Шәрг гадынларынын азадлығы уғрунда мүбаризә апарырды. Мәҹмуәнин илк нәшр олундуғу илләрдә Марија Улјанова јазмышды: «Зәһмәткеш гадынларын јени ҹәмијјәт гурулушунда чох бөјүк әһәмијјәти вардыр. Һамыдан артыг Азәрбајҹанын зәһмәткеш гадынлары үчүн бу ишин әһәмијјәти даһа чохдур. Чүнки сизин бојнунуздан һәлә индијә кими дөрд дивар арасында галмаг әсарәтинин ағыр зәнҹирләри асылмагдадыр.»

«Шәрг гадыны» мәҹмуәсини варагләјанлар, сач-саггалы ағармыш бир гоҹа киши илә кичик бир гыз шәкли көрүр вә belә бир јазы охујурлар: «Чохунуз шәкилдәки кишини баба, гызы исә онун нәвәси зәнн едәҹәксиниз. Лакин јанылырсыныз. Шәкилдәки гоҹа киши әр, јанындакы балаҹа гыз исә онун арвадыдыр». («Шәрг гадыны» № 2, 1933-ҹү ил). Бу шәкил бахаркән инсаны дәһшәт алыр. Кишинин јашы бәлкә дә һәштады өтмүш, гыз исә једди-сәккиз јашында бир мә'сумдур.

«Шәрг гадыны» журналынын әмәкдашлары ингилабын илк күнләриндә гадын азадлығы уғрунда чәтин бир мүбаризә јолу кечмишләр. Чохарвадлы сөвдәкәрләр, азјашлы гызлара евләнмиш гоҹа һәрисләр, арвадларыны дүнја ишығына һәсрәт гојан, дөрд дивар арасында мәһбус едән гоҹулар, наданлар о заман «Шәрг гадыны» журналынын амансыз дүшмәнләринә чеврилмишдиләр. Клублара ајаг басан, савадсызлығыны ләғв едән, чадрасыны атан, елмә-мәдәнијјәтә, јүксәлишә тәрәф кедән гызларын, гадынларын чоху һәмин бу ҹаһил дүшмәнләр тәрәфиндән амансызҹасына тә'гиб олунурду. Лакин артыг һеч бир гүввә гадыны јүксәлиш јолларындан гајтара билмәзди. Чүнки гадын әсарәтинә сон гојан совет ганунлары онлары мүдафиә едирди. Мәҹмуәдә belә бир чағырыша раст кәлирик: «Кишвәрә јол вермәли,

Газах шәһәриндә Кәрбәлајы Әбдүлрәһман, гызы Кишвәри комсомол ичласларына кетдији күнләрдә дөјүр. Кишвәр атасынын, гоһумларынын горхусундан ичтимаи ишләрдә кизлин чалышыр. Јерли тәшкилатлар Кишвәрин јардымына чатмалыдыр». Һәмин илләрдә Сәријјә Хәлилованын ганлы фаҹиәси бу азадлыг дүшмәнләринин әли илә јарадылмышды. Ҹәһаләт, наданлыг атанын бејнини о гәдәр күтләшдирмишди ки, о, елмә-мәдәнијјәтә ҹан атан гызыны вәһшиҹәсинә өлдүрмүшдү. Инди бунлар һамысы бизим азад нәсилләрә һәгигәтдән узаг, гәрибә, чох гәрибә бир нағыл кими көрүнүр.

Мән, бу сәтирләри јаздығым заман, истәрдим ки, «Шәрг гадыны»нын илк редакторлары олмуш аловлу болшевик Ајна Султанова, Күләра Көјлү гызы, јенә дә журналын тәшкилатчыларындан олан илк мүәллимләрим Шәфигә ханым Әфәндизадә, Мәдинә ханым Гијасбәјли, Мина ханым Мирзәјева инди бизим сыраларымызда дуруб, азад Азәрбајҹан гадынлығынын фәрәһли һәјатыны сејр едәјдиләр! Онлар көрәјдиләр ки, гырх ил бундан әввәл әлифба һеҹҹаләјән аналарын гызлары инди елм, сәнәт, сијасәт, әдәбијјат, тәсәррүфат аләминдә нә харигәләр јарадырлар! Онларын мәләк баҹылары улдузлардан јерә хәбәр кәтирирләр.

Илләр кечмиш... Гырх илдә Азәрбајҹан гадынынын азадлыг тарихинә шанлы сәһифәләр јазылмышдыр. Инди республикамызда 9523 нәфәр елми ишчинин 3637 нәфәри гадындыр. Бунларын ичәрисиндә 12 елмләр доктору, 230 нәфәр елмләр намизәди, 150 нәфәр баш елми ишчи вар. Һазырда азәрбајҹанлы гадынлар назир, завод вә фабрик директору, колхоз вә кәнд совети сәдри, партија комитәсинин катиби, иҹраијјә комитәсинин сәдри кими мәс'ул вәзифәләрдә чалышырлар. Республикада рәһбәр вәзифәләрдә үч миндән чох гадын чалышыр.

Республикамызда кәнд тәсәррүфаты вә сәнаје саһәсиндә чалышан 200 нәфәрәдәк гадын Сосиалист Әмәји Гәһрәманы кими јүксәк ад алмаг шәрәфинә наил олмушдур. Инди «Азәрбајҹан гадыны» мәҹмуәсинин гырх иллик шәрәфли јубилејинә көндәрилән тәбрикләри охујанларын гәлби ифтихар һисси илә долур. «Работница» журналынын редаксија һеј'әти јазыр: «Азәрбајҹан гадынлығынын кечдији ағыр јол, онун гәфләт јухусундан ојанараг, нәһајәт, инсанлыг һүгугу газанмасы бизә күзкү кими ајдын олур. Журнал бу күн дә өз борҹуну шәрәфлә јеринә јетирир. Коммунизмин фәал гуруҹуларыны јетирмәкдә партијаја көмәк едир».

Башга бир сәһифәдә охујуруг: «Бүтүн дүнја гадынларынын бөјүк мәҹлиси... Бирдән бүтүн салон ајаға галхыр. Сәма баҹы-гардашлары Валери Быковски вә Валентина Терешкова кәлдиләр. «Ва-ља! Ва-ља!!» дејә мәҹлисдәкиләр тәкрар етдиләр. Гәһрәмана—бүтүн дүнјада биринҹи гадын космонавта јүзләрлә әл узанды».

Дүшүнүрсән... Сәнин халгынын нүмајәндәси азад Азәрбајҹан гадыны да бу мәҹлисин иштиракчысыдыр. Бу күн дејилсә, сабаһ о да космосдан зәфәрлә дөнәҹәк вә онун башына да дүнја гадынларынын нүмајәндәләри гызыл чичәкләр сәпәҹәкләр. Шәхсијјәт вә фикир азадлығынын төһфәси—инкишаф, јүксәлиш вә галибијјәтдир.

Илләр кечмиш, гадын азадлығы уғрунда мәһәббәтлә, инадла мүбаризә едән инсанларын чоху бизим сырамыздан кетмиш, лакин онларын арзуларындан, мүбаризәләриндән гызыл чичәкләр ачмышдыр, совет бајрағымыз алтында гызыл чичәкләр!.. Гырх ил—халга, ҹәмијјәтә хидмәт етмәк истәјән бир адам үчүн аз өмүрдүр. Лакин минләрлә инсанын арзусундан, истәјиндән, мүбаризәсиндән бу гырх илдә бөјүк бир әсәр, шәрәфли бир тарих јаранмышдыр. Бу бөјүк әсәрин мөвзусу азадлыг олмушдур. Һәм дә гадын азадлығы! Әсрләр кечәҹәк, нәсилләр бир-бирини әвәз едәҹәк, «Азәрбајҹан гадыны» мәҹмуәсинин гүдрәтли сәси кими даим јүксәләҹәкдир.

«АЗӘРБАЈҸАН ГАДЫНЫ» ЖУРНАЛЫНЫН РЕДАКСИЈА ҺЕЈ'ӘТИНӘ

Әзиз гәләм достларымыз, сизи «Азәрбајҹан гадыны» журналынын 40 иллик јубилеји мүнасибәти илә сәмими гәлбдән тәбрик едирик, сизә ҹансағлығы вә јарадыҹылыг мүвәффәгијјәтләри арзулајырыг.

«Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзетинин редаксија һеј'әти.

ДҮШҮНҸӘЛӘР

Он ил ачылды гапы
Сәнин әсән күләклә.
Дујмадым һадир һәсрәт,
Јашадым мин диләклә.
Охшады сачларымы
Евдә меһрибан анам,
Мәктәбдәсә, мүәллим.
Һансы сүр'әтлә өтдү
Билмәдим ајым, илим.
Дујмадым, вахт кәләҹәк
Мүәллим олаҹағам
Өзүм дә бир нәсилә.

Десәләр, инанмаздым,
Мүәллим дә бизим тәк
Шакирд олубдур belә.
Инанмаздым бир заман
О да кедиб мәктәбә,
О да олуб тәләбә.
Инанмаздым бәлкә дә
Өмрүм боју мән, анҹаг
Үмидим олмасајды,
Диләјим олмасајды
Бу күн һәр кичик ушаг.

АРЗУ

Сәма ајдын, ләкәсиз
Нә чискин вар, нә думан.
Елә бил ки, күмүшдән
Тач гојубдур асиман,
Далғасыз бир дәниздә

Охшајыр көјүн үзү.
Гој бу мави көјләри
Бүрүмәсин һеч заман
Мүһарибә түстүсү.

Һәгигәт РЗАЈЕВА

ПИОНЕР САРАЈЫ

Сығындым бир заман исти гојнуна,
Сәни доғма билди, дост билди үрәк.
Кичик голларымы салдым бојнуна,
Ал рәнкли пионер галстукум тәк.

Көрпә фидан идим, бәсләдин мәни.
Су вердин, дојмадым
мәһәббәтиндән.

Волгаја, Днепрә сәсләдин мәни,
Маһныја чеврилдин үрәјимдә сән.

Инди бојүмүшәм, шән нәғмәләрә
Тәмиз үрәкләрә ахмаг истәрәм.
Пионер сарајы, бир ал сәһәрдә,
Сәнә улдузлардан бахмаг истәрәм.

Һөкумә ӘЛИЈЕВА

ХӘЗӘРӘ

Дәниздән саһилә кәлән ләпәләр,
Саһилдән баш алыб гајыдыр кери.
Фәрәһлә данышан, күлән ләпәләр
Елә бил сусталыб гајыдыр кери.
Бахырам һүснүнә сәһәрдән бәри,
Сән доғма Бакыја анасан, Хәзәр!
Диләрәм нәғмәкар аг ләпәләри
Әбәди, мүгәддәс лајласан, Хәзәр!
Көрүрәм нәдәнсә сујун азалыр,

Доғма саһилләрдән узаглашырсан
Чошгун үрәјими бир кәдәр алыр
Сән буну дујмурсан... Чошуб
дашырсан.
Дөјүнән гәлбисән Одлар јурдунун,
Елләр вәҹдә кәлир нәғмәләриндән,
Јерини тутмаға азалан сујун,
Сәнә мин бир чајы ахыдарам мән!

Шәрафәт ДАҒЫСТАНЛЫ

ФИЛОЛОЖИ ЕЛМЛӘР ДОКТОРУ

Бу јахынларда ССРИ Елмләр Академијасынын Дилчилик Институтунун баш елми ишчиси, филоложи елмләр доктору, профессор Е. В. Севортјанын, Өзбәкистан ССР Елмләр Академијасынын Дил вә Әдәбијјат Институтунун профессору К. Әбдүлрәһмановун, Азәрбајҹан Дөвләт Университетинин мүәллимләри С. Ҹәфәровун вә М. Һүсејнзадәнин оппонентлији илә марағлы бир диссертасија мүдафиә олунмушдур. Филоложи елмләр доктору адыны алмаг үчүн Зәрифә ханым Будагова тәрәфиндән јазылмыш бу диссертасија Азәрбајҹан дили синтаксисинин мүһүм мәсәләләриндән бириси олан садә ҹүмләјә һәср едилмәси илә вә диссертантын Азәрбајҹан гадыны олмасы илә нәзәри ҹәлб едир. Елмин мүхтәлиф саһәләриндә онларҹа Азәрбајҹан гадыны елмләр доктору адыны алмыш олса да, филоложи саһәдә гадынларымыздан һәлә һеч кәс бу ады алмамышды.

1949-ҹу илдә В. И. Ленин адына Азәрбајҹан Педагожи Институтуну битирмиш Зәрифә ханым ҹәми дөрд илдән сонра өлкәмизин пајтахты Москва шәһәриндә намизәдлик диссертасијасыны мүвәффәгијјәтлә мүдафиә етмишдир вә һәмин илдән Низами адына Әдәбијјат вә Дил Институтунун мүасир Азәрбајҹан дили шө'бәсинин мүдири вәзифәсиндә ишләјир. О, грамматикамызын мүхтәлиф мәсәләләринә аид ијирмијә гәдәр әсәрин мүәллифидир. З. Будагова, ики һиссәдән ибарәт олан Азәрбајҹан дили грамматикасы китабларында һәм мүәллиф, һәм редактор кими иштирак етмишдир.

Исте'дадлы алимин елмләр доктору адыны алмаг үчүн јаздығы «Мүасир Азәрбајҹан әдәби дилиндә садә ҹүмлә» әсәри он дөрд чап вәрәги һәҹминдә чалдан бурахылмышдыр.

«Азәрбајҹан гадыны» журналынын мүхтәлиф нәшрләри.

ЕЛ АНАСЫ

(ҺЕКАЈӘ)

Сара РӘҺИМОВА

Мән өз анамдан данышмаг истәјирәм. «Анам» дедим. Әслиндә, о, мәним доғма анам дејилдир. «Аналығым» демәјә дилим кәлмир. Ән кәдәрли күнләримдә башымы анамын дизи үстүнә гојаркән, өз гүссәми унутмушам; онун кичик бир сөзү мәнә бөјүк тәсәлли олуб. Бу гадына гаршы һөрмәтсизлик етмәји ағлыма belә кәтирмәмишәм.

Инди исә јахын бир адамым мәни бу бөјүк ананын јанында һөрмәтсиз етмәк истәјир. Јох, әзиз дост, сәнин јолунда үрәјими чыхарыб дашлара чырпмаға һазырам, анҹаг ананын гәлбини сындыра билмәјәҹәјәм.

Бүтүн маһал, гоһум-гоншу бу гадыны «Һәҹәр ана» дејә чағырырды. Һәҹәр ана! Мән көз ачыб һәјаты аз-чох анламаға башлајандан ону бу адла танымышам, Һәҹәр ана. Елин тојунда-дүјүнүндә, хејриндә-шәриндә онун мәсләһәтинә һамы еһтијаҹ һисс едир.

Һәҹәр ана атамын биринҹи арвады иди. Онлар бир-бирини чох истәрләрмиш. Бунунла belә, атам кобуд бир сәһвә јол вермишди. Һәҹәр ана илә ијирми ики ил өмүр јолдашы олан атам, өзүндән хејли ҹаван бир гызла јахынлыг едир вә һәтта она евләнәҹәјини сөјләјир. Сонра, оғланларындамы еһтијат едир, Һәҹәр анаданмы утаныр, јохса елдән хәҹаләт чәкир, билмирәм, һәр нә исә, һәмин ҹаван гадындан узаглашыр. Бу һадисәдән бир нечә ај кечир. Бир дәфә Һәҹәр ана биш-дүшлә мәшғул икән бир нәфәр ҹаван гадынын ону соруштуғуну хәбәр верирләр. Һәҹәр ана, гапыда дурмуш һамилә гадыны ичәри чағырыр, она евин әзиз бир гонағы кими һөрмәт кестәрир. Һәссаслығы илә танынмыш Һәҹәр ананын көзүндән һеч нә јајынмыр. О, кәнҹ гадынын һәрәкәтләрини изләјиб дејир:

— Мәлаллы көрүнүрсән, кәлин, нә вар?

Кәлинин көзләри долур:

— Еһ, ај хала, әкәр билсәјдин, кимәм, мәни гапыдан говардын.

Һәҹәр ананын ҹавабы кәнҹ гадыны сарсыдыр:

— Елимизин адәти вар, кәлән гонағы гапыдан гајтармазлар. Сәни көрән кими үрәјим ким олдуғуну хәбәр верди. Ағламаг кәрәк дејил, көзүнү сил, гәзадыр. Һадисә инсан башына кәләр. Кечәнә күзәшт дејәрләр. Евиниздә ким вар? Атан, анан сағдырмы?

— Јох, һеч кәсим јохдур, бирҹә гоҹа бибимдән савајы. Билмирәм, нә едим, индијәҹән кизләдирдим. Амма бу вәзијјәтдә бибим һәр шеји баша дүшәҹәк, валлаһ о, мәни евдән говар.

— Фикир еләмә, бурда, бизим евдә галаҹагсан. Елә бу күн кәлиб бибинлә өзүм данышарам.

Атам, бу әһвалатдан хәбәр тутанда Һәҹәр анаја дејир:

— Һәҹәр, мәни өлдүрдүн, каш индичә јер ајрылајды, јерә кирәјдим. Бу нә галатды мән чыхартдым! Өлә нә гәдәр мәни өзүнә борҹлу етдин...

Дејирләр, Һәҹәр ана о күндән сонра, киши рәһмәтә кедәнә гәдәр, бирҹә дәфә дә олсун бу сөһбәти ачыб-бүкмәмиш, кишинин үзүнә һеч нә вурмамышды.

Кәнҹ гадын бир-ики ај Һәҹәр анакилдә галмышды. Бу әрәфәдә атам хәҹаләтиндән евә анҹаг јатандан-јатана кәлирмиш. Гадынын вахты-вәдәси чатанда Һәҹәр ана ону хәстәханаја апармышды. Оғлу олмушду. Доғулан ушаг мән идим. Анам исә дүз үч ај хәстә јатмыш, елә хәстәханада кечинмишди. Һәҹәр ана ону, ел адәти үзрә дәфн етдирмишди.

Анамын өлүмүндән сонра Һәҹәр ана мәни һеч кәсә вермәјиб, өзү өз өвлады кими сахлајыб. Инди билдинизми, Һәҹәр ана кимдир? Дил ачаркән мәним ана дедијим Һәҹәр ана. Мән ағлајанда онун сүдсүз дөшүндә овунмушам. О, мәни ушаглыгдан һәјатын бәркинә-бошуна өјрәтмишдир. Елә буна көрә дә бә'зән өкәј ана нис олар», «дад өкәјин әлиндән» сөзләрини ешидәндә тәәҹҹүбүмдән көзләрим бөјүјүр.

Инди мәни belә бир адамдан һәмишәлик ајырмаг истәјирләр. Билирсинизми, ким? Арвадым. Һәҹәр ананын ел тајдасы илә, арзу-кәмлә тој едиб евинә кәтирдији кәлини Зәкијјә. Һеч билмирәм бүтүн ел-обанын севиб һөрмәт етдији бир гадына гаршы Зәкијјәдә belә нифрәт һисси һарадан јаранмышды?! Бир әрә фикирләшдим ки, јәгин Зәкијјәнин шылтағы ишсизликдән доғур. Ишләсә башы гарышар, һәр шејдән сөз чыхармаз. Анҹаг, нәдәнсә, Зәкијјә ишләмәк истәмирди. Бу тәклифи ешидәндә о, гызарыб-бозарды:

— Нә данышырсан?! Һеч мамам разы оларвмы, әрли арвад да ишләјәрми?

Анам ишарә илә мәнә сусмағымы билдирди:

—Гој бир аз динҹәлсин, —деди,— сонра института кедәр.

Зәкијјә јенә габарды:

— Мәнә һеч кәсин моллалығы лазым дејил. Институтда охумаг вахтым да кечиб. Онилләји битирдим, үч ил ишләдим, бәсимдир.

Һәмин кечә мән Зәкијјә илә үстүөртүлү данышдым. Анамла бир дә кобуд рәфтар етмәмәсини тапшырдым.

— О мәнә доғма ана олуб, Зәкијјә,—дедим, —ијирми једди ил мәни доғма өвлады кими сахлајыб. О, аналарын анасыдыр, Зәкијјә, сән нијә Һәҹәр ананы сева билмирсән?

— Севмәк үчүн мәнә сүд верән өз анам вардыр,— дејә Зәкијјә һирслә ҹаваб верди.

— Ахы, јени гурулан аиләдә јашлы бир адамын олмасы чох хејирлидир. Ағбирчәксиз ев нәјә кәрәкдир?

Мән сакит данышдыгҹа Зәкијјә ҹошду. О кечә јериндә илан вуран јатды, мән јата билмәдим. Һәлә ушаглығдан Һәҹәр ана: «Оғул, дүнјада сәнә бирҹә зәррәҹә јахшылыг етсә, әвәзини он гат вермәјә чалыш» дејәрди. Һәмин сөзләр гулағымда сәсләнди. Һәм дә бир ушағы бөјүтмәси үчүн нә гәдәр әзијјәт чәкмәк лазым кәлдијини мән, инди даһа јахшы дәрк едирдим. Билирдим ки, Һәҹәр ананын борҹуну гајтармалыјам. Әлбәттә, мән онун хејирхаһлығы мүгабилиндә нә етсәјдим, әвәзи чыхмајаҹагды. Анҹаг баҹардығымы әсиркәмәмәли идим.

...Мән ишдән кәләнә гәдәр Зәкијјә «мамасыкилдә» олурду. Һәр күн евә гајыданда хәрәји һазыр, евин тәмиз вә сәһманлы көрүрдү. Амма јенә гашгабағы ачылмырды. Онун нәзакәтсизлијини үзүнә вурмајан Һәҹәр ана зарафат едирди:

— Киши евә кәләндә, адамын үзү ачыг олар, бала! Евләндијиниз ҹәми алтыҹа ајдыр. Инди кәрәк сизин гәһгәһәниз кәсилмәсин. Тофаг, оғул, сән нијә belә гарадинмәз олмусан?

Мән сусурдум. Зәкијјә исә ананы истеһза илә сүзүрдү.

Belә сөһбәтләрдән бириндә үрәјими јарымчыг гојуб евдән чыхдым. Каш чыхмајајдым! Нә биләјдим ки, Зәкијјә бу гәдәр һөрмәтсизлик едәҹәк. Бир саата кими кәзиндән сонра евә гајытдым. Пилләләри галхаркән Зәкијјәнин сәсини ешитдим:

—Кәс сәсини, ағлал гары!

Гулагларымы гапамаг истәдим. Анамын ҹавабы үрәјими парчалады:

—Гәлби дағларын башы аг чалмалы олар, гызым...

Пилләләри нечә галхдығымы билмәдим. Анам мәни көрүб о бири отаға кечди. Мәнә елә кәлди ки, онун көзләри долмушдур. Оғул дағы кәрән, әр вәфасызлығына дөзән бу гадын, көрүнүр, аг сачларына едилән һөрмәтсизлијә дөзә билмәмишди. Мән ачыг гапыны Зәкијјәјә көстәриб:

— Кедә биләрсән, —дедим...

Хәҹаләтимдән бир нечә күн Һәҹәр ананын үзүнә баха билмәдим. Ишдән кәлиб чөрәјими јејир, сонра да мүдафиә едәҹәјим мөвзуну ишләјирдим. Һисс едирдим ки, әтрафымда пәрвәнә Һәҹәр ана сәсләдүр. О, нә исә демәк истәјир. Нәһајәт, үчүнҹү күн анам дилләнди:

— Оғул, билирсәнми, арвадын һамиләдир?

Ҹаваб вермәдим.

— Ата олаҹагсан, бала, мән дә нәвә көрмәк истәјирәм. О, инсандыр, оғул, әдәбдән нагис олса да, инсандыр. Кет дalyнҹа, көрпәнин хатиринә кет! Аналыг һисси мө'ҹүзәдир, оғул! О да ана олаҹаг, дајанаҹаг. Сәбрин олсун. Һәр адамын көксүндә бир јахшы ҹәһәт олур. Ахтар, арвадында о хасијјәти тап. Инсаны әјри јолдан гајтармаг бөјүк ишдир, диссертасија дејирсән, кадир, ондан да бөјүк ишдир. Кет, оғул, кет, арвадыны кәтир. Сөзә гулаг ас. Бу јаша чатмысан, сөзүмдән чыхмамысан. Инди дә мәни ешит, оғул!

Јеримдә донуб галмышдым. Бу сөзләри анам дејирди. Һәјатын енишјохушунда башына аг сачлардан чалма гојмуш Һәҹәр ана!

Мән јаваш-јаваш ајаға галхдым...

ТӘЗӘ ШЕ'РЛӘР

ИРАДӘ

Бу күн Нефт дашларында
Шиддәтли фыртына вар.
Буруглардан јүксәјә
Галхыр ҹошгун далғалар.
Елә бил буруглары
Фыртына гопараҹаг.
Әзәмәтли буруглар
Јериндә дуруб анҹаг.

Илдырымлар курлајыр,
Көјләрдә шимшәк јаныр.
Уста да нөвбәсиндә
Дағ тәк мөһкәм дајаныр.
Фыртына учалтса да
Курултулу сәсини
Гыра билмәз устанын
Мөһкәм ирадәсини.

ПАЈЫЗ

Пајыздыр, дағларда думан
көрүнүр.
Дүзәнләр көзүмә үммән көрүнүр.
Солур бағчаларда јенә күл, чичәк.
Гызыл јарпаглары совурур күләк.
Гызарыб мәрҹан тәк будаглар,
шахлар.

Шеһли отлар уста кәзир ушаглар.
Учур көј үзүндә дурна гатары.
Дәрилир бағларын мејвәси, бары.
Биләкләрдә гүввәт, үзләрдә гүрур.
Зәһмәтин ешгилә үрәкләр вурур.

МАЈАКЛАР

Тонгал јаныр, алову
Әтрафа сачыр ишыг.
Чәркә вуруб тонгалын
Башына топланмышыг.
Бу ахшам кәлиб бизә
Чох һөрмәтли бир гонаг.
О кечнә коммунистдир,
Сачлары гар кими аг.
Көрүбдүр һәјатында
Нечә гыш, нечә баһар,
Енишли, јохушлудур
Онун кечдији јоллар.
Мајаклардан данышыб,
Дејир ки, ај ушаглар,
Һәр совхозун, колхозун,
Тарланын мајакы вар.
Мајакларын үрәји

Гызыл күнәш тәк јаныр.
Кәләҹәјин јоллары
Ал шәфәгә бојаныр.
Онларын алын тәри
Чиләндикҹә торпаға.
Тарлалар мәһсул верир,
Дүзәнләр дөнүр баға.
Елләр дејир: вар олсун
Мајакларын диләји,
Гуруб јарадан әли,
Полад кими биләји.
Өвладларым, чалышын
Ишыглы мајак олун.
Бизим бөјүк Вәтәнә
Ән бөјүк дајаг олун.

Меһди СЕЈИДЗАДӘ

МУҒАНДА БИР КӘНД ВАР...

(ОЧЕРК)

МУҒАНЫН көзәллији барәдә чох ешитмишик. Муғанын памбыг саһәләри, тахыл зәмиләри, бағ-бағчалары, чәмәнликләри һаггында ше'рләр јазылмыш, маһнылар гошулмушдур. Бу дијара көзәллик верән, онун шөһрәтини артыран әмәк адамларынын сөзү-сөһбәти һәр јердә данышылыр. Доғрудан да, Муған ҹамааты өз елини севәндир, онун шөһрәтини артырмаг үчүн әлиндән кәләни едәндир. Ким Булудлуда, Отузикиләрдә, Мәзрәлидә олубса, ким бу кәндләрдә Јусиф Ширинов, Атлас Мәммәдова, Һәсән Ҹәфәров, Теһран Мәммәдов илә көрүшүб сөһбәт едибсә, бу адамларын нә гәдәр сәмими, нә гәдәр ишкүзар вә гонагпәрвәр олдугларыны илләр боју унутмајаҹаг!

Муғанын көзәл кәндләриндән бири һаггында сөһбәт ачмаг истәјирәм.

Бу кәндин ады Мәзрәлидир.

Тәсәввүрүнүзә кәтирин ки, бөјүк бир сәһранын ортасында јашыл сапдан тохунмуш бир халы салыныбдыр. Халынын үзәриндә аг күлләр, гызылы рәнкә чалан буталар нәгш едилмишдир. Сиз халыја јахынлашырсыныз. Јашыллыглара бүрүнмүш бир кәнд... Күлләрин арасында дашдан тикилмиш јарашыглы евләр көрүрсүнүз. Бах, Мәзрәли бурадыр. Онун мүнбит торпағы, бағлы-бағчалы һәјәтләри, хошсифәт адамлары вар. Доғрудан да бу кәнд көзәл истираһәт очагларыны хатырладыр. Муған дүзүндән Мәзрәлијә кәләндә, елә бил, кениш сәһрадан јашыл мешәлијә вә чәмәнликләрә чыхырсан.

Бурада јашајанларын иши-пешәси нәдән ибарәтдир? Мәзрәлидә Калинин адына колхоз вар. Колхоза Аған Мәммәдов башчылыг едир. О, орта бојлу, гарајаныз бир оғландыр. Ики илдир ки, рајон мәркәзиндән колхоза сәдр кәлмишдир. Кәлмишдир дејәндә, ону колхозчулар дә'вәт етмишләр. Аған, рајон комсомол комитәсинин катиби оланда тез-тез Мәзрәлијә кәләрди, ағыллы мәсләһәтләри илә колхоза көмәк едәрди. Ики ил бундан әввәл колхоз идарә һеј'әтинин һесабат-сечки јығынҹағында һамы бир сәслә деди: «Ағаны истәјирик. О, јахшы сәдр олар».

Калинин адына колхоз керидә галырды. Дөвләт планлары јеринә јетирилмирди. Колхозчулар өз тәсәррүфатларындан наразы идиләр. «Ишләјирик, кал ки, зәһмәтимиз һадәр кедир» дејирдиләр.

Аған тәсәррүфатла таныш олду, ағсаггаллары јығды, мәсләһәтләшди, көтүр-гој етди, агротехники гајдалары јүксәк гијмәтләндирди. Кадрлары, адамлары сечди, һәр кәсә баҹардығы иши тапшырды.

1963-ҹү илә нәзәр салаг. Көрәк бу или колхоз нечә баша вурур? Колхоз 1963-ҹү илдә кәнд тәсәррүфаты мәһсуллары үзрә дөвләт планларыны артыгламасы илә јеринә јетириб, тапшырыгдан әлавә чохлу тахыл, әт, сүд, јун, јумурта вә башга мәһсуллар сатыбдыр.

Памбыг Муған колхозларынын әсас сәрвәти вә шөһрәтидир. Калинин кәндинин лап јанындан башланан памбыг саһәләринә чыхаг. Елә бил саһәләрә гар јағмышдыр. Һәр тәрәф ағаппагдыр. Колхоз октјабрын ијирмисиндә дөвләтә памбыг сатышы планыны јеринә јетириб, инди өһдәчилик һесабына мәһсул јығыр. Елә бил бу саһәләрә һеч әл дәјмәјиб. Һара бахырсан памбыгдыр. Гызлар, кәлинләр ҹәркәләрарасы иралиләјир, дөшлүкләр долуб-бошалыр...

Калинин адына колхозун үзвләри бечәрмә дөврүндә бирҹә колу, бирҹә биткини нәзарәтсиз гојмадылар, саһәләри вахтында сувардылар, күбрәсини вердиләр. Памбыг чичәкләнди, тарлалар күлә бүрүнду, гозалар көрүндү. Будур, инди зәһмәтин бәһрәси көз габағындадыр. Кәлин ҹәркәләр арасына кирәк, адамларла сөһбәт едәк.

Сентјабр ајында дөвләтә памбыг тәһвили планыны јүз ијирми ики фаиз јеринә јетирән үчүнҹү бригаданын үзвү Зәрәфшан Әлијева илә таныш олдум. Учабојлу, гара сачлы бир гыздыр. Јашы ја ијирми, ја да ијирми бир олар. Үч илдир ки, бригадада чалышыр. Зәрәфшаны сүр'әт устасы чағырырлар. О, кәнд мәктәбини битириб колхоза кәлди, јығым гајдаларыны өјрәнди. Бечәрмәдән сонра јығмаг, августун исти күнләриндә тарлада олмаг, пајызын шахталы сәһәриндә дону ачылмамыш гозаја әл вурмаг, әлбәттә, чәтиндир. Лакин Зәрәфшан бу чәтинлијә дөздү, сезүндән дөнмәди. Бу ил о, һәр күн јүз әлли—ики јүз килограм памбыг јығыбдыр. Онун бирҹә арзусу вар.

— Машыны өјрәниб кәлән ил машынла памбыг јығаҹағам, —дејир.

Зәрәфшанын достлары— Сәнәм Ҹәфәрова, Назилә Һүсејнова да ондан кери галмазлар. Чүнки онлар бир кәнддә бөјүмүш, бир јердә охумуш вә памбыгчы олмушлар.

Колхоз сәдри Аған Мәммәдов, мәни сарышын, учабојлу, гадди-гамәтли бир гызла таныш етди.

— Лидадыр, фамилијасы Свистуновадыр. Өз гызымыздыр. Механизатордур, —деди.

— Колхозунузда руслар да вар?—дејә сорушдум.

— Бәли, русларла бир евли кимијик. Кәндимиздә руслар да јашајыр.

Лида Мәзрәлидә доғулмуш, Мәзрәлидә бөјүјүб тәрбијә алмышдыр. Һәлә ушаглыгдан механизаторлуға һәвәс көстәрмишдир. Өзү дедији кими, саатларла тарла кәнарында дајанар, трактора, кәнд тәсәррүфаты машынларына бахар, өзүнү бу машынларын сүкаты архасында көрәрди. Колхоз ону Саатлыда механизаторлар курсуна көндәрди. Лида машынлары өјрәнди, курсу гуртарыб кәндә гајытды. Бу ил памбығыјаган машынын сүканы архасында отурмушдур. Кәләҹәк планлары һаггында сорушдугда Лида деди:

— Кәлән ил Дилафруз Очаггулијева илә јарышаҹаг, онун гәдәр памбыг топлајаҹағам.

Һөрмәтли охуҹулар, сизи Калинин адына колхозун иши илә гыса да олса таныш етдим. Бәс колхозун кәләҹәк планлары? Ахы, бизим адамлар сабаһ һаггында дүшүнмәјә адәт етмишләр.

Аған дејирди:

— Хам торпагларымыз вар. Һәмин торпагларда үзүмлүкләр, бағлар, бағчалар салмағы гәрара алмышыг. Инди бу торпаглара архлар чәкирик, саһәләри шумлајыб күбрә дашыјырыг. Бир нечә илдән сонра колхозумуза кәлин. Сизи даддлы мејвәләрә гонаг едәҹәјик. Бу ил алты јүз һектарда памбыг әкмишик. Кәлән ил бу рәгәм јүз һектар артаҹаг. Гарғыдалы, тахыл биткиләринин мәһсулдарлығыны бир јарым дәфә артырмағы гәрара алмышыг. Бу ил клуб, јени мәктәб бинасы тикинтисинә башлајаҹағыг. Кифајәт гәдәр пул ајырмышыг. Једдииллијин сонуна кими колхозумузун кәлири ики дәфә артаҹагдыр.

Инди сиз дејин, belә планлары олан, кәләҹәјә belә ајдын көрән адамлар нә гәдир дејил?! Бәли, онлар инамла, кәләҹәјә аддымлајырлар.

Әбил ЈУСИФОВ

Сирк үчүн јени бина тикилир.